

18

BARNES RETTIGHETER

KORT FORTALT: BARNES RETTIGHETER ER ET TEMA SOM HAR FÅTT ØKT OPPMERKSOMHET DE SISTE TIÅRENE, SÆRLIG ETTER AT FNS BARNEKONVENSJON BLE VEDTATT I 1989. I DAGENS VERDEN KRENKES BARNES RETTIGHETER PÅ MANGE MÅTER, SÆRLIG SOM EN FØLGE AV FATTIGDOM OG MANGEL PÅ RESSURSER. VOLD, OVERGREP OG SEKSUELL UTNYTTELSE OG MISBRUK AV BARN ER OGSÅ EN STOR UTFORDRING, OG KAMPEN FOR Å VERNE OM BARNES MENNESKEVERD OG RETTIGHETER BØR VÆRE ET PRIORITERT OMRÅDE FOR DEN NORSKE KIRKE.

Allerede i 1924 ble barnes rettigheter tatt opp i *Genève-erklæringen om barnes rettigheter*. Dokumentet var ikke juridisk bindende, men er betydningsfullt som det første dokument som tar opp barnes velvære og rett til utvikling, hjelp og beskyttelse. Erklæringen må forstås på bakgrunn av de lidelser som barn ble påført under første verdenskrig. Etter andre verdenskrig ble spørsmålet om barnes menneskerettigheter implisitt behandlet i Artikkel 16 i *FNs menneskerettighetserklæring* som handler om ekteskap og familie, og som blant annet sier at familien er den naturlige og grunnleggende enhet i samfunnet og har krav på samfunnets og statens beskyttelse.

Familiens rettigheter og ansvar for barn gis dermed prioritet i erklæringen og i de senere FN-konvensjonene. I *Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter* (ØSK) handler artikkel

10.1 om vern og bistand til familien «særlig i forbindelse med dens stiftelse og mens den er ansvarlig for omsorgen for og utdanningen av barn som ikke forsørger seg selv». I art. 10.3 står følgende om barnes og ungdoms rettigheter:

Særskilte tiltak bør treffes til vern og bistand for alle barn og all ungdom uten forskjellsbehandling på grunn av herkomst eller andre forhold. Barn og ungdom bør beskyttes mot økonomisk og sosial utnyttning. Det bør være straffbart ved lov å anvende dem i arbeid som er skadelig for deres moral eller helse, som setter deres liv i fare, eller som sannsynligvis vil hemme deres normale utvikling. Statene bør også fastsette aldersgrenser og forby, og gjøre straffbart ved lov, å ansette barn under disse grensene i lønnet arbeid.

Også *Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter* (SP) legger vekt på familien som grunnleggende samfunnsenhet og på barnes rettigheter, især når ekteskapet oppløses (artikkel 23).

I 1959 kom *FNs erklæring om barnets rettigheter*. Den bygger på Verdenserklæringen fra 1948, men er ikke juridisk bindende for medlemslandene selv om mange av FNs særorganisasjoner, bl.a. UNICEF, arbeider for å virkeliggjøre intensjonene i erklæringen som fremhever barns rett til sosial trygghet, til oppvekst i sunne forhold og til undervisning. I oppdragelsen skal det legges vekt på verdien av toleranse og medmenneskelighet.

Et ytterligere skritt i retning av å fastslå barnes rettigheter kom gjennom *FNs konvensjon om barnets rettigheter*, som ble vedtatt i 1989 og ratifisert av Norge i 1991. Barnekonvensjonen anerkjenner

barns rettigheter på en rekke ulike områder. I innledningen blir det pekt på at Verdenserklæringen om menneskerettighetene «har fastslått at barn har rett til spesiell omsorg og hjelp», og at familien er den grunnleggende enheten i samfunnet. Derfor erkjenner konvensjonen «at barn bør vokse opp i et familiemiljø, i en atmosfære av glede, kjærlighet og forståelse for å sikre full og harmonisk utvikling av deres personlighet». Gjennom konvensjonen forplikter partene seg til å respektere barnets rett til å bevare sin identitet (art. 8), og til å sikre at et barn ikke blir skilt fra foreldrene mot deres vilje, unntatt når dette er nødvendig «av hensyn til barnets beste», for eksempel ved mishandling eller vanskjøtsel av barnet (art. 9). Konvensjonen understreker også barns rett til å bli hørt, til ytringsfrihet, tanke-, samvittighets-, religions- og organisasjonsfrihet. Artikkel 23 handler om rettigheter for barn som er psykisk eller fysisk utviklingshemmet, om retten til særlig omsorg ut fra deres særlige behov (se kap. 17). Videre omtales barnets rett til helse- og levestandard, til utdanning, hvile og fritid og rett til beskyttelse mot økonomisk og seksuell utbytting og misbruk, mot tortur og annen grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling.

Norge er et av de få land i verden som har inkorporert Barnekonvensjonen i nasjonal lovgivning med rang foran annen lovgivning. I 2012 undertegnet ca. 35 land en tilleggsprotokoll til Barnekonvensjonen som gir barn i disse landene en klagerett om rettighetskrenkelser er påført. Norge har foreløpig ikke undertegnet denne tilleggsprotokollen, men dette spørsmålet ble tatt opp i Stortinget 29.11.2012, der representanter fra flere partier krevde norsk tilslutning til protokollen.

Et viktig prinsipp i barnekonvensjonen, og som også er nedfelt i norsk lov, er prinsippet om barns beste. I barnekonvensjonens artikkel 3 heter det: «Alle tiltak for barn skal være til barnets beste. Barn har rett til å bli hørt, eventuelt gjennom en representant, i saker som angår det.» Grunnleggende verddivurderinger og kompliserte avveininger blir særlig tydelige i forbindelse med omsorgsovertakelse, ved

fratakelse av foreldreansvar og samværsrett og ved adopsjon. Prinsippet om barns beste er også aktuelt i asylsaker.

Krenkelser av barns rettigheter

Fattigdom er en hovedårsak til krenkelser av barns rettigheter. Hver dag dør flere titusener barn av årsaker som er fattigdomsrelatert. Fattigdom er en tilstand der en mangler mange grunnleggende livsnødvendigheter. Fattigdom har derfor en økonomisk og materiell dimensjon, enten det er snakk om absolutt eller relativ fattigdom, men handler også om evnen til å utnytte de ressurser en har tilgang til (se også kap. 10).

Men fattigdom påvirker også andre grunnleggende rettigheter og berører det enkelte barns verdighet og selvbilde. Fattigdom kan hindre utøvelsen av individuell frihet og være en trussel mot grunnleggende trygghet i livet, som tilgang til bolig, medisinsk hjelp og rettferdig behandling. Fattigdom undergraver også muligheten til personlig utvikling og vekst, og for barn innebærer dette et kraftig angrep på grunnleggende rettigheter og framtidssikter.

I mange land blir barns rettigheter undergravd gjennom omfattende barnarbeid, diskriminering, misbruk og seksuell utnyttelse. Dette kan defineres som utnyttelse av ubalansen i maktforholdet mellom en voksen person og en person under 18 år, enten formålet er egen nytelse eller profitt.⁹⁰

I Norge blir barns rettigheter også ofte diskutert i relasjon til barn av asylsøkere som ikke har lovlig opphold i Norge. Her må både barns rettigheter og prinsippet om barns beste tilsynelatende ofte vike for mer pragmatiske og politiske hensyn knyttet til innvandringsregulering.

Barnets rettigheter i et kristent perspektiv

Arbeidet for barns menneskerettigheter er et område som burde være selvinnsynende for alle kristne kirker. Det er grunn til å merke seg at en av de viktigste pådriverne for å inkludere familiens og barns rettigheter i FNs menneskerettighetserklæring var den kristne libanesiske filosof og politiker Charles Malik. Han lyktes ikke med å få inn en henvisning til «Skaperen» som utgangspunktet for familiens ukrenkelige

[90] Se World Congress against Sexual Exploitation of Children and Adolescents, Brasil 2008 - <http://www.ecpat.net/worldcongressIII/overview2.php>.

rettigheter, men fikk gjennomslag for formuleringen om at familien er «den naturlige og grunnleggende enhet i samfunnet».

FN-dokumentene om barns rettigheter bygger dermed på en «integrert» forståelse av familien og som ser familien som mer grunnleggende enn staten, og betoner at familien også trenger beskyttelse mot statlige overgrep. I Norge ble denne problematikken aktualisert gjennom kampen om foreldreretten mot de nazistiske myndighetene under andre verdenskrig.

BALANSEN MELLOM BARNES OG FORELDRES BESTE ER OGSÅ VIKTIG I SPØRSMÅL OM RELIGIONSFRIHET. SPØRSMÅL SOM DREIER SEG OM Å FINNE BALANSE MELLOM HENSYNET TIL BARNETS BESTE, BARNETS EGEN RELIGIONS- OG LIVSSYNSFRIHET OG FORELDRERETEN KAN VÆRE KOMPLISERTE.

I en moderne individualistisk tenkning har en slik integrert forståelse av barns rettigheter i rammen av familien blitt utfordret av en tenkning som fremhever de voksnes individuelle rettigheter både i forhold til samlivsformer og oppløsning av ekteskap eller samboerskap. Det er viktig for kirken å holde fram en tenkning om samliv og ekteskap som understreker respekten for barns rettigheter og behov. Samtidig er det dessverre slik at mange barn lever i hjem preget av vold og overgrep. I slike tilfeller blir muligheten for skilsmisse viktig også for å ivareta barns beste. Å finne en god balanse mellom barns rettigheter og voksnes rettigheter er et viktig perspektiv også i det arbeid Den norske kirke står overfor i den aktuelle debatten om samliv og samlivsordninger.⁹¹

Balansen mellom barns og foreldres beste er også viktig i spørsmål om religionsfrihet. Spørsmål som dreier seg om å finne balanse mellom hensynet til barnets beste, barnets egen religions- og livssynsfrihet og foreldreretten kan være

kompliserte. Det kan være vanskelig for mange foreldre å foreta trygge vurderinger her, og slike typer spørsmål bør derfor også rettes mot ulike arenaer som f.eks. skole, barnehage og tros-samfunn. Spørsmålet om barns rett til å ta bestemmelser i religions- og livssynsspørsmål dreier seg om forholdet mellom foreldrerett og barnerett. *NOU 2013: 1 Det livssyns åpne samfunn* fremstiller at foreldreretten begrenses 1) i tid, til barnet er i stand til å ta egne bestemmelser, og 2) i forhold til barnets beste der barnet har status som meningsberettiget parallelt med at foreldreretten gjelder.

Grove krenkelser av barns rettigheter finner vi i tilfeller der barn utsettes for vold i form av fysisk straff. Synet på straff er svært ulikt mellom kulturer og har i vårt samfunn endret seg relativt raskt. I enkelte trossamfunn brukes en delvis religiøs begrunnelse for bruk av fysisk straff. I grensetilfeller kan barns rettigheter oppfattes å stå i motstrid til religionsfriheten eller til hensynet til privatlivets fred.

UTFORDRINGER FOR DEN NORSKE KIRKE:

Er barn og ungdoms rettigheter synlige i Den norske kirkes trosopplæring, gudstjenester og diakoni?

Hvordan kan Den norske kirke engasjere seg i kampen for asylbarns rettigheter på en måte som tydeliggjør forpliktelsen til å beskytte menneskeverdet for de aller svakeste?

Hvordan kan Den norske kirke fremme hensynet til barns rettigheter i debatter om samliv og reproduksjon?

[91] Se utredningen *Sammen – Samliv og samlivsordninger i et kirkelig perspektiv*. Utredning fra et utvalg oppnevnt av Bispemøtet i Den norske kirke, 2013.

→ «HERRENS ÅND ER OVER MEG, FOR HAN HAR SALVET MEG TIL Å FORKYNNE ET GODT BUDSKAP FOR FATTIGE. HAN HAR SENDT MEG FOR Å ROPE UT AT FANGER SKAL FÅ FRIHET OG BLINDE FÅ SYNET IGJEN, FOR Å SETTE UNDERTRYKTE FRI, OG ROPE UT ET NÅDENS ÅR FRA HERREN»

(LUK 4.18-19)